

Sprogets symptomatologi

– en udlægning af Nietzsches sprogfilosofi

---

skrevet af Lise Lerche, KU

· udgivet 1. december 2015

· 4765 ord

Abstract

This article poses the question of the significance of language in Nietzsche's philosophy. The genealogical uncovering of the inherent metaphysics in language plays a central role in Nietzsche's confrontation with metaphysical thinking. The task of philosophy is no longer to define man with metaphysical concepts, but through philosophical language to transgress the image already set. This article gives an account of Nietzsche's critique of language and suggests a reading of *Thus Spoke Zarathustra* as Nietzsche's positive contribution to a post metaphysical philosophy.

Indledning

Med Nietzsche kan vi ikke længere betragte filosofien adskilt fra spørgsmålet om filosofiens sproglige fremstilling. Nietzsches sprogkritik retter sig mod dén metafysiske tænkning, der har taget sproget som et neutralt middel til at gribe det værende. "Alt, hvad filosoferne gennem årtusinder har håndteret, var begrebsmumier; intet virkeligt kom levende ud af deres hænder" (GD: 41), skriver Nietzsche i *Afgudernes Tusmørke* og varsler dermed en ny fremtid for filosofiens sprog. I denne artikel sigter jeg i de to første dele efter at udlægge væsentlige elementer af Nietzsches kritik af filosofiens metafysiske sprogfilosofi gennem Nietzsches mere systematiske og argumentative fremstillinger i henholdsvis *Om Sandhed og Løgn i Udenommoralsk Betydning* og aforisme 268 fra *Hinsides godt og ondt*. Artiklens tredje del har til formål at undersøge, hvorledes

Nietzsche gennem det digteriske, metaforiske og polyfoniske Zarathustra-værk forsøger at overskride det metafysiske sprog og udstikke en ny kurs for filosofiens sprog. Samlet set stiller artiklen spørgsmålet: Hvilken rolle spiller sproget i Nietzsches bestræbelse på at indstifte en postmetafysisk filosofi?

I Nietzsches filosofi er der en særlig pointe i, at stoffet kun med stor vanskelighed lader sig afgrænse; Nietzsches filosofi er ikke begrebsligt-systematisk opbygget og tænkningen kan ikke behandles isoleret ud fra nødvendige og tilstrækkelige betingelser. Opgaven søger med sproget som ledetråd at afdække væsentlige elementer af Nietzsches interpretationsfilosofi, og i denne bestræbelse er der selvsagt eksplicite temaer, der må udelades. Her tænker jeg i særdeleshed på en diskussion af Nietzsches forståelse af instinkter og vilje til magt; en diskussion, hvis grænser her trækkes af sprogtematikken.

Værkerne er forkortet efter de tyske originaltitler.

I. Sprogets metaforiske oprindelse

Et forsøg på at forstå Nietzsches opgør med den metafysiske tænkning begynder gerne med filosofiens længsel efter sandhed. I ungdomsskriftet *Om Sandhed og Løgn i Udenommoralsk Betydning* (1873, WL) stiller Nietzsche spørgsmålet om sandfærdighedsdriftens oprindelse og afslører allerede her den dynamik, der kommer til at gøre sig gældende i hans tænkning: At lede filosofiens tankegods tilbage til dets oprindelse i en interpreterende instinktkonstellation.

Sandfærdighedsdriftens oprindelse

I WL spørger Nietzsche genealogisk til sandfærdighedsdriftens oprindelse og udlægger denne som et afledt resultat af menneskets forpligtelse til at lyve efter en fast konvention (WL: 103). Forpligtelsen opstår, fordi menneskene ikke magter den interpretationsstrid, der opstår i alles kamp

mod alle, når sproget ikke har entydigt faste betydninger. Nietzsche ser mennesket som det væsen, der i sin svaghed beror på de andre, og som i behovet for at opretholde sig selv må opgive interpretationsstriden og blive et flokvæsen (WL: 100). Flokmentaliteten fremkommer idet striden kollektivt opgives i en fredsslutning gennem behovet for fikseringen af det sproglige udtryk. Først i kraft af at ordene her ved konvention opnår entydige betegnelser opstår også sandhed.

I denne genealogiske bevægelse afviser Nietzsche den filosofiske traditions forestilling om, at sandhed er en iboende egenskab ved det sproglige udsagn. Nærmere må vi iflg. Nietzsche forstå sandhed og begrebsdannelse i en pragmatisk oprindelse, der grunder i menneskets svage interpretationsinstinkt. Med udgangspunkt i den genealogiske afdækning kan vi med sproget som ledetråd se, hvorledes Nietzsches filosofi er en metafysikkritik: Nietzsche gør op med den rationalistiske tro på, at begreberne er adækvate udtryk for realiteten (WL: 101). I den forstand afviser Nietzsche den metafysiske tæknings dualisme mellem tegn og tanke, mellem sprog og virkelighed.

Begreberne som afledte metaforer

Nietzsches egen positive bestemmelse af sproget gives gennem metaforen. Metafor hos Nietzsche betyder ikke et sprogligt, retorisk udtryk eller litterært virkemiddel på lige fod med allegorier, metonymier osv. Metaforer er ikke at forstå som en form for sammenligning, der kun giver mening på baggrund af ord, hvis bogstavelige betydning allerede er kendt (Denat: 13). Denat fremhæver i sin læsning af *WL*, at vi med Nietzsche kan forstå en genoplivning af Aristoteles' metaforbegreb, der oprindeligt hos Aristoteles betød forskydning eller forflytning af mening. Metaforen er altså den sproglige dynamik, der virker, når gængs mening forflyttes i en indstiftelse af ny betydning (Denat: 29). Idet Nietzsche ligeledes associerer metaforerne med en kraft til frisættelse, kreativitet, overflod og glæde

(WL: 108ff), er tesen her, at vi ved at forstå sproget metaforisk må forstå billeder, der ikke gør krav på at fastlægge endegyldige betydninger; billeder, der i sin stadige rigdom vedkender sig, at mening undslipper sig begrebslig fastlæggelse og kategorisering. Men da må vi spørge, hvorledes det er kommet dertil, at sproget fremstår metafysisk fastlagt i begreber som adækvate udtryk for realiteten:

Hvad er altså sandhed? En bevægelig hær af metaforer, metonymier, antropomorfismer, kort sagt en sum af menneskelige relationer, som poetisk og retorisk forstærket blev overført og udsmykket og som efter lang tids brug forekommer et folk faste, kanoniske og forpligtende: sandhederne er illusioner, som man har glemt er illusioner, metaforer, som er blevet slidte og sanseligt set kraftløse, mønter der har tabt deres billede og nu regnes for metal og ikke mere for mønter. (WL: 103)

Nietzsche sporer her sandfærdighedsdriftens virke; sprogets begreber afslører sig som metaforer, hvis metaforiske oprindelse mennesket har glemt.

Hvordan skal vi forstå den metafordrift, der ligger til grund for begrebsdannelsen? I *WL* fødes sproget ud af et begær til at herske over livet (WL: 111). Nietzsche leder sproget tilbage til “en subjektiv pirring” (WL: 101) og menneskets egen livsform. Nietzsche gør helt op med forestillingen om, at sproget er et neutralt middel til at gribe det værende, og Nietzsche forkaster ligeledes forestillingen om et kausalt forhold mellem genstand og begreb: “Hvad er da et ord? Afbildningen i lyd af en nervepirring.” (WL: 101). Ordet er ikke et billede på verden, allerhøjst et *lydbillede* af menneskets egen livsform og er i forhold til det betegnede fuldstændig vilkårligt. Sproget er en projektion af menneskets egen livsform; at mennesket har overført dets egen erfaring af kønsforskelle til substantielle benævnelser og kategoriseringer i sproget er et eksempel herpå (WL: 101). Gennem glemslen af denne projektion forledes vi til at tro på benævnelsernes sandhed og til at se dem som en afsløring af

virkelighedens fundamentale beskaffenhed. Men sproget er ikke adækvate billeder af verden; Nietzsche afviser denne repræsentationelle tilgang til sproget. Tværtimod kan vi i *WL* udlægge sproget som konstituerende; “mennesket bygger med det langt mere skrøbelige stof [end biens, red.] fra de begreber, som det først er nødt til at fabrikere ud af sig selv.” (*WL*: 105). Kun det forløjede menneske, der ikke vedkender sig denne skabelsesproces i sproget, forledes dermed til at tro på, at erkendelsen griber tingene uafhængigt af menneskets måde at være til stede i verden på og indser derfor ikke, at mennesket ikke erkender andet i tingene, end hvad det selv har lagt i dem. Dermed kan vi med Nietzsches kritik af den iboende metafysik i begrebsdannelsen se en grundlæggende skepticisme overfor erkendelsens mulighed: “Den, der forsker efter sådanne sandheder, søger i grunden kun verdens metamorfose i mennesket”. (*WL*: 105). Hvor filosofihistorien har troet på en distinktion mellem erkendelse og drift, peger Nietzsche i stedet på, at distinktionen selv grunder i et interpretationsinstinkt. (Stegmaier: 185).

Interpretationsinstinkter og symptomer

Gennem Nietzsches genealogiske udlægning af sandfærdighedsdriften som interpreterende instinkt så vi, at denne selv grunder i et instinkt; menneskets flokmentalitet. Spørgsmålet bliver nu, hvorledes vi skal forstå Nietzsches bestemmelse af de menneskelige instinkter. Jeg vil her argumentere for, at vi ikke skal forstå Nietzsches bestemmelse af de menneskelige sandfærdighedsinstinkter som en antropologisk definition, men som en psykologisk diagnose af en særlig type menneske.

Ved at betragte den menneskelige urkamp i *WL* som en interpretationsstrid, har jeg allerede bevæget mig væk fra en naturaliseret læsning af Nietzsche. I *WL* peger Nietzsche på to fundamentaldrifter; skabelsesdriften og sandfærdighedsdriften; både det fornuftige og det intuitive menneske stræber efter at herske over livet (*WL*: 111). Dermed

overskrider Nietzsche endnu en gang filosofiens distinktion mellem fornuft og instinkt; begge repræsenterer de arketyperiske interpretationsbehov. Nietzsche giver desuden det intuitive, kunstneriske, skabende menneske et vis primat: "Driften til at danne metaforer, menneskets fundamentaldrift, som man ikke noget øjeblik kan se bort fra, fordi man dermed ville se bort fra mennesket selv..." (WL: 109). På trods af denne forrang, eksisterer der en iboende konflikt i mennesket, ml. begreb og metafor, fastlæggelse og bevægelse, og tesen er her, at Nietzsche frem for at give en filosofisk antropologisk definition af mennesket søger at fremstille denne iboende konflikt i mennesket, mellem begreberne og metaforerne; en konflikt, der hele tiden nærer den kunstneriske skabelsesdrift i mennesket og presser mennesket til at danne nye metaforer (Mayer Branco: 45). Nietzsche sætter menneskets konflikt i centrum frem for at kategorisere det.

Dermed kan vi også forstå, hvorledes Nietzsche ser sandfærdighedsdriften som et symptom på en særlig instinkt-konstellation; i det menneske, hvor troen på begreberne sætter sig igennem, har den svage flokmentalitet vundet interpretationsstriden på bekostning af menneskets skabertrang. Begreberne gør krav på at beskrive virkeligheden entydigt og udtømmende, og vi kan derfor se sandfærdighedsdriften som en undertrykkelse af metafordriften, der altid søger at skabe ud over sig selv. Metafor- og skabelsesdriften tilskrives dermed en værdimæssig forrang overfor sandfærdighedsdriften, da den kan vedkende sig den rigdom og overflod af betydning, der er kendetegnende for metaforisk tale; dvs. den formår at afholde sig fra at gøre krav på at beskrive virkeligheden entydigt og udtømmende. Den begrebslige tale derimod er kendetegnet ved "abstraktionernes herredømme" (WL: 107), og Nietzsche associerer i sin hånlige stil begreberne med fængsler (WL: 106). Det særligt kendetegnende ved begreberne er deres karakter af abstraktion; de tjener netop til at se bort fra det individuelle og særegne ved den enkelte genstand for at kunne danne en samlebetegnelse for genstande, der netop

ikke er ens: “Hvert begreb består i at ligestille det lige med det ikke-lige.” (WL: 102). Abstraktionen associerer Nietzsche sammesteds som regulerende og imperialistisk, som et overgreb på det individuelle og partikulære. Dermed afsløres begrebs- og sandfærdighedsdriften som symptom på en dekadence i instinkterne; som et symptom på svaghed og sproglig fattigdom. Da vi samtidig kan se sandfærdighedsdriften som et udtryk for den metafysiske tænkning, afslører Nietzsche her i *WL* det metafysiske sprog som et symptom på et svagt interpretationsinstinkt.

II. Instinkternes sprog

Symptomatologien forbliver ledetråd i den senere Nietzsches kritik af metafysikken gennem sproget. Jeg vil i dette afsnit forfølge tre udvalgte aforismer fra Nietzsches senere filosofi i forsøget på yderligere at kvalificere det afledte forhold mellem instinkt og sprog.

Sproget som en afkortningsproces

I *WL* så vi en afsløring af begrebsdannelsens almengørende dynamik; at sætte på begreb er at overse det individuelle. Denne tematik forfølger Nietzsche i niende hoveddel af *Hinsides godt og ondt* (1886, JGB), “Om de fornemme”, aforisme 268. Nietzsche forfølger her tematikken ud fra begrebsdannelsens ophavsinstinkt, menneskets flokmentalitet. Flokmentaliteten kommer først og fremmest til udtryk i et behov for at kommunikere *hurtigt*: “sprogets historie er historien om en afkortningsproces.” (JGB: 188). Sprogets almengørende mekanisme får derfor den konsekvens, at ofte tilbagevendende oplevelser opprioriteres i forhold til de sjældnere med henblik på at mindske faren og styrke livsvilkårene; denne opprioritering og afkortning består i at bortabstrahere fra det individuelle og “så følger der i det store hele af det, at den lette *meddelelighed* af det nødvendige, det vil i sidste ende sige en opleven af blot gennemsnitlige og *almindelige* oplevelser, må have været en

mægtigste af alle de magter, der hidtil har bestemt over mennesket” (JGB: 188). Tanken er, at det fælles sprog ikke udvikles ud fra individuelle oplevelser, men nærmere omvendt; individuelle oplevelser tilpasses det fælles sprog (Stegmaier: 192). Ud fra denne afsløring kan vi nu forstå sprogets afkortningsproces i endnu en betydning: Sprogets øgede almenhed afkorter, formindsker og reducerer instinktrigdommen. Sprogets almengørende og abstraherende begrebsdynamik udelukker de stærke i instinkterne. Dvs. at de mennesker, hvis interpretationsevne netop er karakteriseret ved en fornem fintfølelse og udtrykskraft og en ekstraordinær sprogskab udelukkes fra at udtrykke denne rigdom i sproget. Sproget lægger en øvre grænse for individers mulighed for at begribe verden; en øvre grænse af laveste fællesnævner. En af konsekvenserne af denne sproganalyse, er (for filosofien ganske radikalt), at mennesket aldrig bevidst kan kende sig selv: Fordi sproget altid allerede er oversat til almenheden gennem flokmentaliteten, kan mennesket ikke kende det individuelle aspekt af sig selv..

Med aforismen fra *JGB* kan vi derfor se en kvalificering af den genealogiske bevægelse, der indledtes i *WL*, idet Nietzsche her søger sprogets oprindelse i flokmentaliteten i en dobbelt bevægelse: For det første leder han de metafysiske begrebers almenhed tilbage til flokmentalitetens behov for beskyttelse og i et andet trin afslører han denne oprindelse i dens værdi: Den metafysiske begrebsdannelse bliver de svage individers vold mod de fornemme, idet sprogets øgede fattigdom svækker de fornemme individers interpretation og livsvilkår.

Idéen om at mennesket ikke kan nå en *sand* bevidstgørelse om sig om sig gennem sproget, genfinder vi i *WL*, hvor Nietzsche skriver: “Hvad ved mennesket egentlig om sig selv! Ja, var det så bare i stand til at percipere sig selv som lå det i en oplyst montre!” (*WL*: 99). Dette billede tjener til at vise, at mennesket aldrig er givet et nulpunkt uden for sproget, der kan sætte standarden for den sande selvbegribelse. Mennesket står

altid midt i livet, når det skal vurdere det (GD: 62). Jeg læser dette som Nietzsches erkendelse af, at når mennesket ikke gives et nulpunkt uden for sproget, må dets selvbegribelse og tænkning blive perspektivisk.

Grammatikmetafysikken

Vi har sporet sproget som symptom på interpretationsinstinkter i en række dynamikker hvorigennem vi har fjernet os mere og mere fra den traditionelle metafysiks tro på adækvat begribelse af mennesket og verden gennem fornuften. Men Nietzsches sprogdiagnostik stopper ikke ved den metafysiske begrebsdannelse, men leder os videre til grammatikmetafysikken, som vi skal betragte i anden dels sidste afsnit.

“Hvad har leveret grundstenen til de filosofbygninger, dogmatikerne har bygget? Måske en grammatisk forførelse!” (JGB: 17) - skriver Nietzsche i Fortalen til *JGB*, og giver allerede i afhandlingens første hoveddel et eksempel på en sådan forførelse: At vi tror på viljen som et enhedsligt fænomen pga. ordets enhed (JGB: 34-35). Nietzsche ser viljen som et kompleks virvar af følelser, tendenser og drifter, men peger på, at vi gennem grammatikken forpligtes metafysisk til at sætte viljen som en enhedsligt fænomen; gennem grammatikken forledes vi til at se substantielle enheder. (Denat: 23). At vi ikke er i stand til at udtrykke den mangfoldighed og nuancerighed i de følelser og drifter, vi med ét ord kalder vilje, er udtryk for den afkortningsproces, Nietzsche karakteriserer i *JGB*, stk. 268. En afkortningsproces, der leder til sproglig fattigdom og derfor er et symptom på instinktdekadence.

Vi finder Nietzsches angreb mod grammatikkens indbyggede metafysik i *JGB*, men vi finder det yderligere radikaliseret i *Afgudernes Tusmørke* (1888, GD). Her leder Nietzsche ikke blot sprogets begrebsdannelse tilbage til en metafysisk forpligtelse, men yderligere afslører sproget som et symptom på et særligt instinktivt liv i form af, ikke blot en svag, men en direkte *moralisk* værdisættende interpretation:

Grammatikkens indbyggede tro på årsag/virkning gennem subjekt/verbum-distinktionen er et symptom på et instinktivt behov for at holde ansvarlig, for at straffe: “*Dette* [sproget, red.] ser overalt handlinger og handling” (GD: 44), “*Thäter und Thun*” i den tyske originaltekst. Det sidste trin, vi her betragter i Nietzsches sprogkritik er således en afdækning af grammatikken som en moraliseren, en interpretation, der udspringer af en degenereret instinktvilje (GD: 49).

På baggrund heraf kan vi nu forstå Nietzsches udsagn: “Jeg frygter, at vi ikke kommer af med Gud, fordi vi stadig tror på grammatikken” (GD: 45) som en påvisning af at én instinktvilje altid allerede har sat sig dominerende igennem i sproget. Som grammatik danner den horisonten for, hvordan vi overhovedet kan begribe verden.

Med sprogkritikken som ledetråd, har vi har i artiklens første og anden del set, at Nietzsches kritik af den metafysiske tænkning er tofoldig: Sproget, også filosofiens, er for det første menneskets moralske projektion af dets instinktkonstellation ud på verden, og for det andet er den filosofisk-metafysiske tænkning et forsøg på at skjule og glemme denne antropomorfisme og dette skabende virke. Dermed forsegles begreberne og bliver *sande*. Det synes næsten som stod vi nu et sted, hvor sprogets metafysiske tyngdekraft trækker ethvert forsøg på at overskride denne tænkning til jorden. Hvis Nietzsches filosofiske bestræbelse skal ses som et forsøg på at overvinde filosofiens længsel efter absolutisme og universalitet, må Nietzsche selv skrive i et sprog, der ikke gør krav på sandhed, men netop vedkender sig den iboende løgn, inkommensurabilitet, og mangel på selvgenemsigtighed, som vi har set Nietzsche udfolde i *WL*, *JGB* (§268) og *FW* (§354). Artiklens afsluttende del er en diskussion af muligheden for en sådan filosofi og tager udgangspunkt i Nietzsches hovedværk, *Således talte Zarathustra*.

III. Zarathustra – en ja-sigende filosofi

I kraft af den sprogkritik, der blev udlagt i artiklens første to dele, står filosofien nu umiddelbart i et fremstillingsproblem: Idet sprog og instinkt er uadskillelige, er også tanke og liv uadskillelige, og filosofiens indhold kan ikke længere abstraheres fra dens form. Fremstillingsproblematikken består nu i, hvorledes denne sprogkritik kan fremsættes uden at gøre krav på at fremsætte den fra det objektive nulpunkt, den selv benægter muligheden af. Følgelig er spørgsmålet i artiklens afsluttende del, hvilken rolle sproget i Nietzsches ja-sigende filosofi spiller i hans bestræbelse på at tænke postmetafysisk: Hvordan forholder det sig med muligheden for immanent i sproget at kritisere dette og på baggrund af denne kritik forsøge at udstikke et nyt filosofisk sprog?

Et tavst og talende værk

Jeg optegner her i opgavens tredje del et skel mellem de netop udlagte aforismer og *Således talte Zarathustra* (1880, Z); et skel, som på mange måder er arbitrært. Jeg forsøger ikke at udelukke, at mange af de konklusioner, jeg vil udlede af Z, ikke kan udledes andetstedsfra hos Nietzsche. Ikke desto mindre vil jeg her optegne et skel, der bygger på det forhold, at sproget er nærværende gennem hele værket, men aldrig behandles eksplicit på samme vis, som vi så udfoldet i de aforismer, der lå til grund for opgavens første og anden del. Med en distinktion lånt fra Wittgenstein vil jeg således fremhæve, at Nietzsche i Z ikke *siger* hvorledes det forholder sig med sproget, men med en kunstnerisk og litterær skaberkraft i et sammenhængende narrativ *viser* os, hvorledes metaforerne forskyder vores verdensforståelse. Ud fra dette perspektiv står det episke, evangeliske og dityrambiske værk i kontrast til de forudgående værker, der nærmere er kendetegnet ved en vis form diskursiv fremstilling. Men denne distinktion må ikke lede os til at forstå Z som et værk, der blot

holder sig til tavse, negative indkredsninger af sproget; værket er netop talende og forsøger at udstikke et nyt sprog for filosofien – og dermed en ny måde at tænke filosofisk.

Overskridelsen af dualismen gennem metaforer

En af teserne i denne artikel er, at Nietzsches metaforiske sprog i *Z* udgør en ny mulighed for at forholde os til den tradition og de begreber, der er opstået gennem fornuftstroen. Da Nietzsche gennem sin sprog- og fornuftskritik har udstillet ikke blot disse begrebers utilstrækkelighed, men ligefrem deres umulighed, må han selv overskride dem frem for blindt at overtage dem. Den metafysiske tænkningens begreber bliver det udgangspunkt, der betinger og udstikker en bestemt retning for Nietzsches egen filosofi; begreberne står i en tradition, hvis fakticitet ikke kan benægtes. Kigger vi nærmere på disse betingende begreber, ser vi, at den metafysiske tænkning gennem dem har opstillet dualismer; mellem tingen i sig og tingen for os, mellem sjæl og legeme - og mellem sprog og instinkt. Jeg læser sprogets metaforiske bevægelse i *Z* som et forsøg på at overskride disse dualismer. Ved at sammenblende og indvæve det psykologiske og det fysiologiske sprog, søger Nietzsche at overskride den dualisme mellem sjæl og legeme, der siden Descartes - måske siden Platon - har været betingende for filosofiens antropologi og metafysik. Et eksempel herpå er Nietzsches billede på den store og lille fornuft (*Z*: 30). Med udgangspunkt i det antikke metaforbegreb kan vi derfor se Nietzsches skrivestil som en stil, der vedkender sig at stå i lyset af disse allerede betydende ord og begreber, og den metaforiske meningsforskydning tjener en overskridelse af de metafysiske begreber, Nietzsche nødvendigvis må forholde sig til i bestræbelsen på at indstifte en postmetafysisk filosofi.

Interpretationsfilosofiens selvinklusion

I artiklens første dele kom vi gennem Nietzsches sprogkritik i *WL* til at se sproget som symptom på interpretationsinstinkter; en tese, der blev yderligere nuanceret ved vekselvirkningen mellem flokmentalitetens instinktdekadence og sprogets almengørende bevægelse. Det rimelige spørgsmål kan derfor lyde, om ikke Nietzsche kommer til at sætte interpretationsinstinkterne som “tingen i sig selv”, hvis sproget grunder i dem. Forfalder vi til denne læsning, sættes instinkterne som det nye nulpunkt, hvorudfra vi kan vurdere sprogets adækvathed, og vi falder således i kløften på en ny dualisme.

Jeg læser ikke Nietzsches symptomatologiske sprogkritik som et forsøg på at udrede sproget ved at lede det tilbage til et nulpunkt af interpretationsinstinkter, der selv står uden for sproget. Nietzsches filosofi er tværtimod kendetegnet ved selvinklusion. Nietzsches sprogkritik er selv en bevægelse i sproget; sproget er altid billedligt og kan ikke gøre krav på andet end at give et nyt billede, en ny interpretation af verden. At sproget altid er metaforisk i sin oprindelse betyder netop dette; at enhver interpretation er en om-interpretation, en forskydning i en på forhånd givet mening. Denne læsning understøttes af, at vi i Nietzsches værk gennemgående finder en bekræftelse af, at Nietzsches filosofi selv er en interpretation og et symptom på en bestemt type liv.¹ I den forbindelse udmærker særligt *Z* sig ved sin grad af selvinklusion: Overalt finder vi eksempler på de såkaldte selvophævelsesfigurer; en betegnelse for den tilbagetrækning og selvfornægtelse, der kendetegner Zarathustras tale:

Hans disciple må fornægte hans lære, før han kan vende tilbage til dem (*Z*: 70). Vi må derfor med Zarathustra ikke forstå en profet, der danner nye læresætninger; Zarathustra giver kun halvt skrevne tavler (*Z*: 173). Når vi på baggrund af denne konstante ophævelse af det satte nu betragter indvendingen om, at Nietzsche sætter interpretationsinstinkterne som “tingen i sig selv”, ser vi, at Nietzsche selv

---

¹ Se f.eks. (*JGB*: 39), (*FW*:256) og (*GD*: 51).

inkluderer denne tanke indenfor en sproglig horisont. Denat beskriver denne selvinklusion hos Nietzsche på følgende vis:

Nietzsche's statements in relation to the body, to the nervous system or even to the drives cannot be understood as if they were an exception to Nietzsche's thesis. As Nietzsche himself admits: as long as we are talking about organisms, physiological movements, affections, it all "remains a speech in images [or "a pictorial language", *Bilderrede*]. (Denat: 32).

Hvor filosofien før har søgt væren i tingen i sig, søger Nietzsche ud over dualismen mellem tingen i sig og tingen for os; ethvert filosofisk begreb er en interpretation, der skyldes en forskydning i mening fra et tidligere billede.

På baggrund af Nietzsches selvinkluderende interpretationsfilosofi, kan vi nu kvalificere Nietzsches forståelse af forholdet mellem sprog, fornuft og instinkt, som vi efterlod denne ved afslutningen af opgavens anden del: Gennem Nietzsches selvinkluderende interpretationsfilosofi ophæves ikke kun objektiviteten af det indledende skel mellem instinkt og fornuft, men denne nye forståelse må selv betragtes netop som en om-interpretation og forskydning. Således bliver Nietzsches filosofi ikke undtagelsen for interpretationsfilosofien, men bekræfter netop i sin konstante selvophævelse radikaliteten af den.

Stilistisk pluralisme som perspektivisme

Jeg har forsøgt at fremhæve stiltræk, der særligt udmærker Zarathustra-værket i bestræbelsen på at virkeliggøre det postmetafysiske, filosofiske sprog, Nietzsche efterstræber. Ser vi på teksterne samlet, er Nietzsches filosofi her karakteriseret ved en mangfoldighed af stiludtryk, og med Zarathustra-værket begrænser den sig ikke til aforismer, men udvikler sig gennem fragmenter, digte, diskursive afhandlinger og narrativer til et pluralistisk stiludtryk. Jeg læser også denne mangfoldighed i udtryk som et

svar på fremstillingsproblematikken, idet Nietzsche forsøger at undslippe sprogets metafysiske tyngdekraft ved gennem skiftende stil og udtryk konstant at gøre opmærksom på sin egen tilstedeværelse som fremstillende filosof:

His manner of writing is not an invitation to interpret him in an unending number of ways but an ever-present reminder that if we are convinced by it, we are convinced by *his* writing, which is a product of his own values, idiosyncrasies, and goals, a product of himself. (Nehamas: 37-38).

Gennem stilpluralismen vedkender Nietzsche sig, at hans tanker ikke skal tages som absolutistiske teser, men at disse også er et symptom på de konkrete interpretationsinstinkter, Nietzsche som filosof udgør. Bruger en filosof kun én stil, forledes læseren let til at tro, at denne end ikke *er* en stil og dermed et symptomatisk udtryk for et konkret livs instinkt-konstellation (Nehamas: 37). Men filosofien er altid udtryk for interpretationsinstinkter (JGB: 26).

Hermed er vi fremme ved *værdien* af den ikke-metafysiske tænkning. Med den postmetafysiske filosofi opgiver vi muligheden for en *sand* stil og *sande* begreber, fordi enhver standard vi måtte sætte op for sproget selv er antropomorf. Den filosofiske *vej* til sandhed gives ikke længere. Filosoffen skal derimod tale i et sprog, der lever op til den redelighed og tapperhed, Nietzsche stiller op som filosofiens nye dyd: “-alle [filosoffer, red.] er de advokater, der ikke vil hedde det, og for det meste endda snu fortalere for deres fordomme, som de kalder for ‘sandheder’ - og det er *meget* langt fra tapperheden ved en samvittighed, der vedkender sig netop dette...” (JGB: 37). Den redelige filosofi udspringer af et sundt interpretationsinstinkt, fordi den ved indrømme, at den selv er en interpretation muliggør andre interpretationer frem for at sætte én interpretation som universel.

På baggrund heraf kan vi sige, at Nietzsches filosofi afviser distinktionen mellem filosofiens indhold og den måde, hvorpå dette

indhold repræsenteres: Sproget skal ikke repræsentere virkeligheden, men vedkende sig at være udtryk for interpretation (Denat: 35). I den forstand læser jeg Nietzsches stilistiske pluralisme som et andet aspekt af hans interpretationsfilosofiske perspektivisme.

En fremtidig interpretationsfilosofi

Den genealogiske afdækning af sprogets iboende metafysik spiller en afgørende rolle i Nietzsches opgør med den metafysiske tænkning, idet denne leder til en radikal kritik af begrebsdannelsen, grammatikken og filosofiens sandhedsideal. Samtidig er sprogkritikken med til at afsløre det metafysiske sprog som symptom på et svagt og moralsk interpretationsinstinkt, der gør krav på at beskrive verden entydigt og udtømmende, og derfor er interpretationsfjendtligt. Frem for at sige, søger Nietzsche med sin stilpluralisme og sit metaforiske sprog at vise, at han lever op til fordringen om at vedkende sig sprogets iboende løgn, inkommensurabilitet og mangel på selvgennemsigtighed. Ved at overraske med ny meningsforskydning, bliver den metaforiske og pluralistiske skrivestil en ihukommelse af, at sproget ikke er dødt, entydigt begrebsligt og en indgang til en ligeså entydig realitet. Det er et sprog, der genkender sig selv som billedligt og dermed bliver sproget en invitation til forskydning, til ny metaforik, der frem for at sætte et fast billede af mennesket og virkeligheden inviterer til nye billeder. Filosofiens opgave er med Nietzsche derfor ikke længere metafysisk at begribe mennesket ved at sætte det på sprog, men gennem det filosofiske sprog at invitere til at overskride det billede af ham, der én gang er blevet sat.

Litteraturliste

- Denat, C. (2012): "To Speak in Images": The Status of Rhetoric and Metaphor in Nietzsche's New Language", *As the Spider Spins: Essays on Nietzsche's Critique and Use of Language*, red. af Constâncio, J.; Mayer Branco, M. J, 1. udgave, 1. oplag, Berlin. Walther de Gruyter.
- Nehamas, A. (1985): "The Most Multifarious Art of Style", *Nietzsche. Life as Literature*, 1. udgave, 1. oplag, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.
- Nietzsche, F.W. (2013 [1888]): *Afgudernes Tusmørke. Eller hvordan man filosoferer med hammeren*, oversat til dansk ved Thielst, P, 1. udgave, 1. oplag, Helsingør, DET lille FORLAG.
- Nietzsche, F.W. (2009 [1886]): *Hinsides godt og ondt*, oversat til dansk ved Henningsen, N., 1. udgave, 3. oplag, Frederiksberg, DET lille FORLAG.
- Nietzsche, F.W. (2010 [1887]): *Moralens Oprindelse. Et stridskrift*, oversat til dansk ved Henningsen, N., x. udgave, x. oplag, DET lille FORLAG.
- Nietzsche, F.W. (1995): "Om sandhed og løgn i udenommoralsk betydning" i *Den unge Nietzsches lidelser*, oversat til dansk ved Henningsen, N., 1. udgave, 1. oplag, Gylling. Forlaget Hovedland.
- Nietzsche, F.W. (1999 [1885]): *Således talte Zarathustra. En bog for alle og ingen*, oversat til dansk ved Henningsen, N., 1. udgave, 4. oplag, Frederiksberg. DET lille FORLAG.
- Mayer Branco, M. J (2011): "Nietzsche on metaphor, musicality, and style. From language to the life of the drives", *Nietzsche*

on Instinct and Language, red. af Constâncio, J.; Mayer Branco, M. J. Berlin. Walther de Gruyter.

Stegmaier, W. (2011): “Fearless Findings. Instinct and Language in Book V of *The Gay Science*”, *Nietzsche on Instinct and Language*, red. af Constâncio, J.; Mayer Branco, M. J. Berlin. Walther de Gruyter.